

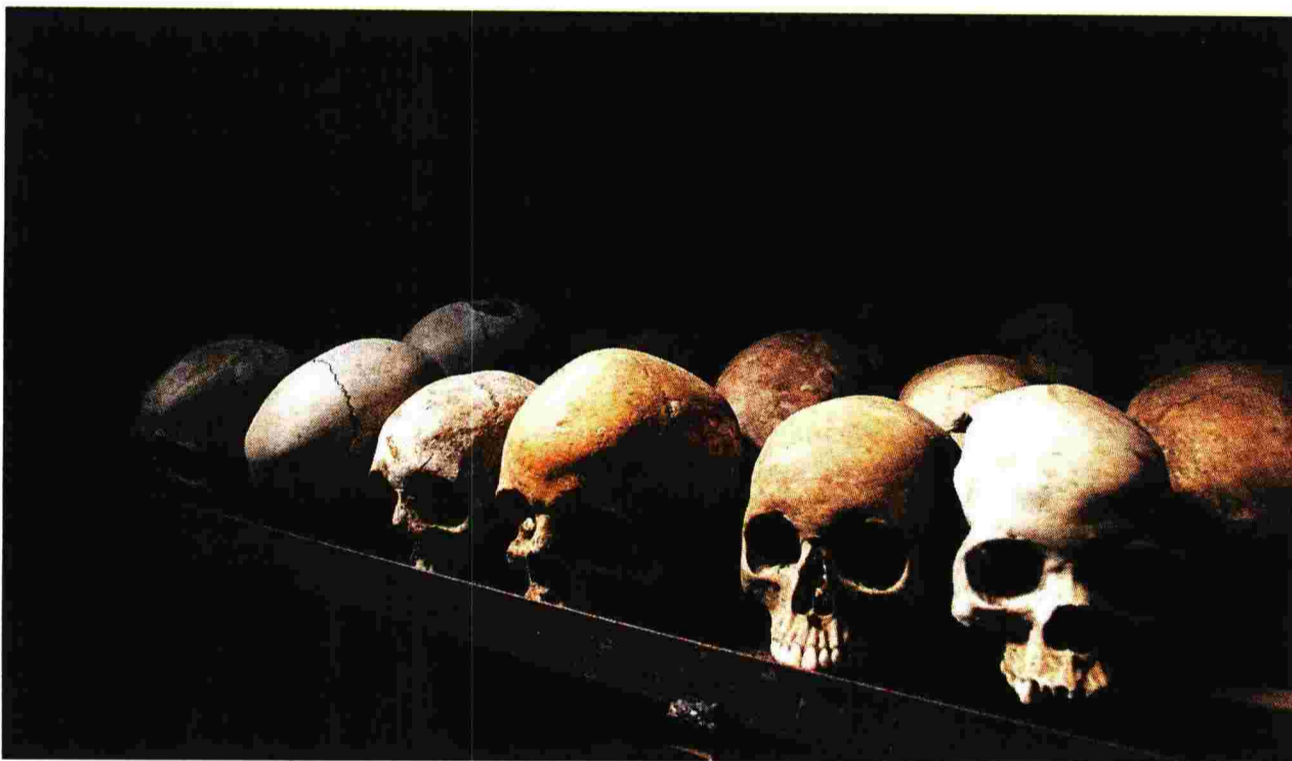
Gaël Faye, *Μικρή Πατρίδα*, μετάφραση από τα γαλλικά: Γιάννης Στρίγκος, Πατάκη, Αθήνα 2017, 261 σελ.

Ανατέμνοντας την εθνοκτονία, αναζητώντας χαμένους παραδείσους

Από τον ΜΙΧΑΗΛ ΜΟΔΙΝΟ

Ο γαλλορουαντέζος ράπερ Γκαέλ Φάιγ δημιούργησε αίσθηση πέρυσι με μια καλογραμμένη μυθιστορηματική βιογραφία που ανατέμνει το χρονικό της σφαγής μεταξύ Τούτσι και Χούτου στα υψίπεδα των Μεγάλων Αφρικανικών Λιμνών. Ένα κατά βάση αυτοβιογραφικό κείμενο, για την τελευταία γενοκτονία του 20ού αιώνα, τις αιτίες της οποίας οι Δυτικοί ακόμα αδυνατούμε να κατανοήσουμε.

Ενα εντεκάχρονο αγόρι, ο Γκαμπριέλ, μεγαλώνει προνομιακά σε μια καλή συνοικία της Μπουζουμπούρα, πρωτεύουσας του Μπουρούντι, στις όχθες της Λίμνης Ταγκανίκα. Περιστοιχίζεται από τους γονείς, την επτάχρονη αδελφή του, τους μιγάδες ως επί το πλείστον φίλους του και μια ομάδα υπηρετών, σωφέρ, μαγείρων κ.λπ. Ο πατέρας του είναι Γάλλος, η μητέρα του ανήκει στην φυλή των Τούτσι. Και οι δυο τους είναι εκπατρισμένοι, όμως υπό τελείως διαφορετικούς όρους: ο πατέρας κατ' επιλογήν, καθώς ήρθε στο Μπουρούντι για να κάνει την εναλλακτική στρατιωτική του θητεία, όπως τόσοι και τόσοι Γάλλοι, και κατέληξε πετυχημένος εργολάβος, λάτρης της μικρής αυτής γοητευτικής χώρας της κεντρικής Αφρικής και ερωτευμένος με τη μαμά, μια όμορφη φιλόλιγνη Ρουαντέζα που είχε καταφτάσει εδώ οικογενειακά στις αρχές της δεκαετίας του 1960 ως πρόσφυγας, μαζί με χιλιάδες άλλους Τούτσι. Η μαμά υπήρξε θύμα της πρώτης μετααποικιακής εθνοτικής σύγκρουσης μεταξύ της φυλής της και των Χούτου, που ξέσπασε λίγο πριν από την ανεξαρτησία των δύο χωρών. Πάντα ονειρεύεται τη μεγάλη επιστροφή στο Κιγκάλι, πρωτεύουσα της Ρουάντα, όπου έχει παραμείνει μέρος της οικογενείας της – ή, εναλλακτικά, στη Γαλλία, όνειρο άλλωστε της πλειοψηφίας των γαλλόφωνων Αφρικανών. Από τη μεριά του, ο μπαμπάς δεν θέλει καν να ονειρευτεί μια μετακίνηση, και οπωσδήποτε όχι στην γενέτειρά του, καθώς η ζωή του εδώ έχει όλα τα προνόμια του λευκού εποίκου και ένα επίπεδο που ούτε θα μπορούσε να διανοηθεί πίσω στη χώρα του.

Κρανία ανθρώπων, κυρίως Τούτσι που δολοφονήθηκαν βίαια από παραστρατιωτικούς Χούτου, στα γεγονότα του 1994 εκτίθενται σήμερα στη Νουαμάτα της Ρουάντα. Περίπου 850.000 ήσαν οι νεκροί της φυλετικής βίας.

ΕΝΑ ΦΟΝΙΚΟ ΠΑΡΤΥ

Το βιβλίο ξεκινά με τη διαμάχη μεταξύ των δύο γονιών που έχει και άλλα αίτια, πιθανότατα ερωτικής φύσεως, τα οποία ο μικρός Γκαμπριέλ δεν διαθέτει ακόμη τα εργαλεία για να αναλύσει. Το 1993, έτος όπου τοποθετείται η απαρχή της εξιστόρησης, είναι επίσης η χρονιά των πρώτων δημοκρατικών εκλογών στο Μπουρούντι που μετατρέπονται σε μια μεγάλη γιορτή, κατά τις αφρικανικές συνήθειες: πάρτυ, υπαίθριες ορχήστρες, ποτό, μουσικές, ολονυχτίες, ειδικές ενδυμασίες για τους οπαδούς των δύο μεγάλων κομμάτων που χοντρικά αντιστοιχούν στον φυλετικό διαχωρισμό της χώρας. Όλοι περιμένουν τη μεγάλη αλλαγή, χωρίς να πολυγνωρίζουν ή έστω να φαντάζονται τι σημαίνει δημοκρατία και χωρίς να σταθμίζουν την πολυετή προσκόλληση ποικίλων ομάδων στην εξουσία, προεξάρχοντος του

στρατού, καθώς η παραδοσιακή διακυβέρνηση από τους Τούτσι βασιλιάδες/πατέρες του έθνους είχε, μετά την ανεξαρτησία, δηλαδή επί τρεις συναπτές δεκαετίες, δώσει τη θέση της σε ένα μονολιθικό πολιτικό καθεστώς. Όταν ανακοινώνονται τα αποτελέσματα των εκλογών, επικρατεί αναβρασμός που απολήγει στη δολοφονία του νέου προέδρου και του αναπληρωτή του (και οι δύο της φυλής των Χούτου, πολυπληθέστερης αλλά παραγκωνισμένης ήδη από τα χρόνια της αποικιοκρατίας). Τότε ξεσπούν σ' όλη τη χώρα ταραχές που θα απολήξουν σε δεκάδες χιλιάδες θύματα: εμπρησμοί, δολοφονίες πρωτίστως των Τούτσι όπου κι αν βρεθούν, αλλά και αντίμετρα από τις πολιτοφυλακές των τελευταίων, νεανικές συμμορίες, απαγόρευση κυκλοφορίας, επίλυση προσωπικών βεντετών, οπλισμένες με ματσέτες παραστρατιωτικές ομάδες,

οδοφράγματα. Όλα αυτά θα τα ζήσουμε σε μια απρόσκοπτη, έντεχνη αφήγηση, μέσα από τη ματιά του 11χρονου ήρωα και αφηγητή της ιστορίας, αρχικά ως απόηχο της πραγματικότητας, στη συνέχεια σε αντιπαραβολή με την ως τότε ανέμελη ζωή του, τέλος ως εφιάλτη που καταλήγει στην οικογενειακή καταβράθρωση και τη φυγάδευση του ίδιου και της αδελφούλας του στη Γαλλία.

Ο χρόνος της αφήγησης καλύπτει και μεγάλο μέρος του 1994. Λίγο μετά τη σύγκρουση στο Μπουρούντι (που διήρκεσε με πιο ήπιες μορφές για τουλάχιστον άλλη μια δεκαετία) ξέσπασε ή πολυπλασίας έντασης εθνοκτονία στη γειτονική Ρουάντα. Εκεί είχαμε αρχικά την εισβολή ανταρτικών δυνάμεων υπό τους εξορίστους Τούτσι (των επονομαζομένων από τους Χούτου «κατσαρίδων») από το γειτονικό Κονγκό. Όταν κατέ-

πесе πάνω από το Κιγκάλι το αεροπλάνο που μετέφερε, στο πλαίσιο των ειρηνευτικών συνομιλιών, τους προέδρους του Μπουρούντι και της Ρουάντα, ενοχοποιήθηκαν αυτομάτως οι Τούτσι και ξεκίνησαν οι σφαγές. Παρά τις αρχικές υπερβολές στις εκτιμήσεις, πιθανότατα τα θύματα από τις δύο πλευρές να μην ήταν λιγότερα από 500.000 και το προσφυγικό κύμα πρέπει, κατά τον ΟΗΕ, να ξεπέρασε τα 2 εκατομμύρια ανθρώπους, οι οποίοι κατέφυγαν στο Κονγκό, την Τανζανία, την Ουγκάντα και άλλες χώρες, καθώς τα ανταρτικά στρατεύματα προήλθαν προς το Κιγκάλι. Ο μικρός Γκάμπριελ θα ζήσει όλη αυτή την ατμόσφαιρα μέσω της μητέρας του με την οποία θα επισκεφθούν τη Ρουάντα για έναν οικογενειακό γάμο και θα γίνουν μάρτυρες μιας πρωτόγνωρης κατάστασης που απολήγει στην τρέλα της ίδιας μετά τη σφαγή των συγγενών της μέσα στο σπίτι τους.

ΦΥΛΕΤΙΚΗ ΒΙΑ

Με πολύ μικρές εξαιρέσεις, η αυτοβιογραφική αυτή αφήγηση τα καταφέρνει θαυμάσια να αποδώσει τον χαρακτήρα της βίας, το μίσος, τον αλληλοσπαραγμό, την αδυναμία του ήρωα να διατηρήσει μια στάση ουδετερότητας, τις βαθύτατα ταξικές αλλά και φυλετικές διαιρέσεις που είχαν οξυνθεί κατά τα χρόνια της Αποικιοκρατίας. Σημειωτέον ότι, υπό τη γερμανική και αργότερα (μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο) τη βελγική διακυβέρνηση, οι δύο χώρες είχαν αποτελέσει ενότητα με την ονομασία Ρουάντα-Ουρούντι και διαχωρίστηκαν ξανά μόνο με την ανεξαρτησία, στις αρχές δηλαδή της δεκαετίας του 1960. Οι Βέλγοι ειδικά κυβέρνησαν διαιωνίζοντας την κυριαρχία των Τούτσι βασιλιάδων και ευγενών, οι δυναστείες των οποίων πάνε πολύ πίσω στο χρόνο. Ανήκοντας πιθανότατα στα λεγόμενα σουδανονιλοτικά φύλα –αν και πρόσφατες γενετικές έρευνες τους κατατάσσουν στους Μπαντού, όπως άλλωστε και τους Χούτου-, οι ψηλόλιγνοι, ανοιχτού χρώματος κτηνοτρόφοι Τούτσι «με τις λεπτόσχιμες μύτες» θα κυριαρχούσαν σταδιακά επί των γηγενών πυγμαίων και των αγροτών /καλλιεργητών Χούτου, πιο μικρόσωμων και «με χοντρή μύτη», όπως άλλωστε εξηγεί ο πατέρας του Γκαμπριέλ εισαγωγικά. Οι απο-

Ο γαλλορουαντέζος ράπερ και συγγραφέας Γκαέλ Φάιγ.

κιακές κυβερνήσεις αποδέχτηκαν τη φυλετική (κυρίως όμως πολιτισμική) αυτή πραγματικότητα και βολεύτηκαν από τις παραγωγικές δομές που βρήκαν επί τόπου. Διατήρησαν υψηλή εποπτεία στους αφρικανικούς διοικητικούς θεσμούς περί την βασιλεία και τις φυλετικές δομές, παρά το ότι οι μάχες για τη διαδοχή υπήρξαν συχνά αιματηρές.

Ο Φάιγ δεν πολυθίγει βέβαια αυτά τα ζητήματα, ούτε άλλωστε την όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων που επέτεινε τις φυλετικές διαφορές κατά τον εικοστό αιώνα, εγκαθιδρύοντας ένα νέο καταμερισμό της εργασίας και οδηγώντας στην εκπτώχευση μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Η κατάσταση αυτή ενισχύθηκε από τον υπερπληθυσμό, που σμίκρυνε υπερβολικά τον κατά κεφαλή κλήρο. Βλέπετε, η καθεμιά από τις δύο πανέμορφες αυτές χώρες έχει έκταση όχι μεγαλύτερη από την καθ' ημάς Πελοπόννησο, αλλά πληθυσμό που ξεπερνά τα δέκα εκατομμύρια κατοίκους και διαρκώς αυξάνει με ρυθμούς της τάξεως του 3% ετησίως. Αν λάβει κανείς υπ' όψη του και το λοφώδες / ορεινό του εδάφους στην περιοχή των Μεγάλων Λιμνών, το οποίο έχει μάλιστα υποστεί έντονη οικολογική υποβάθμιση λόγω της αποδάσωσης και της υπερκαλλιέργειας (κυρίως εμπορευματικών προϊόντων, όπως ο καφές), θα κατανοήσει καλύτερα τη συσσώρευση των ποικίλων αιτίων για την όξυνση της βίας.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Ο Γκαέλ Φάιγ (γεν. 1982), ως γάλλος πολίτης από τη μεριά του

πιο μακροχρόνιας αυτής σύγκρουσης στην αφρικανική ήπειρο και ίσως λιγότερες ποιητικές / λυρικές εξάρσεις, κυρίως προς το τέλος του βιβλίου. Σε αντιστάθμισμα, ωστόσο, έχουμε μια ιδιαίτερα ευαίσθητη απόδοση της ατμόσφαιρας των χωρών αυτών, της καθημερινότητας, των εντάσεων, των μετααποικιακών ισορροπιών, αλλά και μια εμπύθιση στην παιδική ηλικία καθεαυτή, που ο συγγραφέας νιώθει ότι η απρόσμενη έξαρση της βίας τού στέρησε.

Μπορεί κανείς να απολαύσει απρόσκοπτα την αφήγηση καθώς τα ιστορικά ή πολιτικά στοιχεία δίνονται με μέτρο και οι απαραίτητες αφηγηματικές εκπλήξεις δεν είναι καν απαραίτητο να επινοηθούν: τα πάντα ανατρέπονται από την ίδια τη ζωή, ακόμη και οι πρώην υπηρέτες καταλήγουν να αλληλοσφάζονται, ως Χούτου ή ως Τούτσι – τρέχα γύρευε.

Ιδιαίτερο βιβλίο – ένα ενδιαφέρον και ατμοσφαιρικό αυτοβιογραφικό επίτευγμα. ■